

Sztripszky Hiador: *Az erdélyi halászat ismeretéhez.* (Régi és mai halastavaink.) Kolozsvár. Gombos-nyomda 1908. 8-r. 94 lap.

Sztripszky Hiadornak ez a munkája régebben jelent meg. Ha évek múltán mégis foglalkozunk vele, ezt főleg azért tesszük, mert évekig hiába vártuk, hogy folyóiratainkban komolyabb bírálat foglalkozzék vele. Pedig mint alapvető és úttörő dolgozat, figyelmet és elismerést érdemel; de reá kell mutatnunk hibáira, hiányaira s tévedéseire is, hogy a további kutatás azokat figyelembe vehesse.

A szerző célja — előszava szerint — az volt, hogy az *Erdélyi Halászat Könyve* megírásához az anyagnak legalább egy kis részét, a történet-földrajzi hátteret, ebben a vázlatban összehozza.

Az erdélyi medencze orografiai és geológiai vázlatát nyújtva, *perem-és medencze-tavakat* különböztet meg. Az utóbbiak zöme a Mezősége jut s a halászat szempontjából igazában csak ezek fontosak. Az erdélyi medencze környező-hegységeiben különböző módon képződött peremtavak halban szegény vizek. Némelyiknek nincsen is hala. Mégis a szerző 40 perem-tóval 27 lapon foglalkozik, míg az általa felsorolt 236 medenczetónak csak 32 lapot szentel. Ez a nyilvánvaló aránytalanság azért feltűnő, mert mindannak, a mit a peremtavakról ír, a *Surian* és *Gyilkos-tó* adatainak kivételével mondhatni semmi köze sincs a halászathoz. A szerző ezeknél alig is szól könyve ezen tulajdonképpeni tárgyáról. E helyett idegen mezőkre kalandozik s az Erdélyi Szász Kárpát-Egyesület Évkönyvei, s Orbán Balázs és Benkő Károly után a peremtavak népregéivel pótolja halászati adatai szegénységét vagy hiányát. Ezt ismét nem hibáztatnók, ha egész munkáján végigvonuló tervszerűségnek bizonyulna. De hogy mennyire nem az, elég arra hivatkozni, hogy 236 medenczetó közül csupán a két Küküllő vízkörnyékének hat székelyföldi taváról adja elő az Orbán Balázs által összegyűjtött regéket s ezen kívül még csupán a mezőségi záhi tó Kőváry László által ismertetett mondáját érinti. A többiről nem tud; holott a medenczetavak egy részének is vannak regéi, mondái és hagyományai, nevüknek sok helyen van népetimológiai magyarázata. Ezek gyűjtésére a szerző figyelme azonban nem terjedt ki. Megelégedett a mások által összegyűjtött kész anyag hézagöltő felhasználásával s lapokat tölt meg olyan anyaggal, mely más téren értékes, de a halászathoz semmi köze sincs és könyvéből nyugodtan elmaradhatott volna.

A halomvidéki vagy medenczetóknál a szerző igen szép történeti anyagot gyűjtött össze. Maga mondja azonban egész őszintén, hogy a hajdani Erdély rendszeres halastó-gazdaságának igazi méreteiről „ez a vázlatos kísérlet korántsem tud megfelelő képet adni.“ (68. l.) Munkájának ez a része a legértékesebb, bár távolról sem oly gondos, a milyennek a *Földrajzi Közleményekben* egyik ismertetője hiszi.¹ Különösen sok a hiánya.

¹ Cholnoky: Földrajzi Közlemények 1908. évf. 212. l.

Ennek egyik oka az, hogy Sztripszky még a tavakban egykor nagyon gazdag Mezőségen sem végzett rendszeres, tüzetes kutatást s a legnagyobb tavakon kívül, a helyszínen nem járt. A másik ok az, hogy történeti anyaga s kivált különben értékes halászati okmánytára, helyesebben repertoriuma (84—94 l.) összeállításánál is megelégedett a könnyebben összeíjtható, és a tárgymutatókban megtalálható anyaggal. Új levéltári adata nagyon kevés van. Pedig csak az Erdélyi Nemzeti Múzeumban letétbe helyezett családi levéltárakban, hol a szerző csupán szórványos kutatást végezt, igen sok és becses halásztörténeti anyag van. Ennek kiaknázásához azonban ismét rendszeres, türelmes, kutató munka kell, a melyet a szerző nem végzett el. Az a kutató, ki e helyszíni és levéltári kutatásokat rendszeresen és lelkiismeretesen el fogja végezni, tavat is, történelmi adatot is legalább még egy annyit mutathat ki, mint Sztripszky Hiador.

Munkájának hézagait egypár adattal pótolhatjuk. Néhány tévedését kiigazítjuk.

1. A Kiszamos vízgyűjtő területén Sztripszky említi *Szentmihálytelkét* s nagyjában arra a következtetésre jut, hogy az a falu, melynek egy 1485-beli oklevél halastaváról szól, valószínűleg a Mezőség keleti felében lévő Szentmihálytelke volt. De Kolozsmegye nyugati részében, a Nádas-patak vízgyűjtő területén is van egy Szentmihálytelke,² s a szerző erre is gondol. Tény, hogy ennél a falunál is volt tó, bár a szerző ezt nem tudta. Gátja a falun alól mintegy kilométernyi távolságra Magyarzentpál felé az egész völgyet átfogta s tekintve a töltés magasságát, vize akkor minden valószínűséggel Szentmihálytelkéig fölnyúlt. Az 1485-iki oklevél Szentmihálytelkéje mégis a másik, mert a Harinai Farkasoknak, kiket az oklevél említ, abban és annak a környékén volt birtoka. Ez azonban nem a Kis-Szamos víz-környékéhez tartozott.

Kolozsvár tavai közül a *Kukori-tó* fekvését Orosz Endre egy cikkében megállapította.³

Kolozson a szerző 1469—1575 közt négy halastóról tud. Ezekon kívül a város 1718—61-iki törvénykezési jegyzőkönyvéből ki lehet mutatni a *Füzes-tó*,⁴ *Malmos-tó*,⁵ *Katalin-tója*,⁶ *Főző-tava*⁷ és *Darvas-tó*⁸ létezését. Ezek közül a Katalin-tója 1693-ban az unitárius egyház tulajdonában volt s abban az évben kitakarításáról intézkedtek.⁹

— *Szovát* azon tavai, melyeket Sztripszky Kolozsmegye 1844-iki térképe után ismer, megvoltak már a középkorban is. Az Erd. Nemzeti Múzeum Sucky-levéltára adatokat tartalmaz reájuk. Az unitárius püspöki vizitációk jegyzőkönyve 1693 április 13-ról megemlíti itt az *Egyház tava*t, mely a „*Sucky urak tava*“ végében volt. Helyét ma is így nevezik. A falun felül volt; míg a Suckyak tava hosszan a falu mellett húzódott el. Ennek gátja mintegy negyedszázaddal ezelőtt, egy nagy vízálláskor elszakadván, a két tó vize elfolyt.

Bonczhidánál Sztripszky nem említi tavat. A Bánffy-levéltár adataiból kitérjük, hogy ott a XVIII. század előtt *Kapus-tó* nevű hatalmas, terjedelmes

² Legújabbban Nagyszentmihály.

³ Az Erdély 1910. évf. 178—80. l.

⁴ 1722 okt. 2. és 1724 máj. 9. ⁵ 1723 ápr. 30. és 1726 eleje. ⁶ 1723 nov. 4.

⁷ 1724 márcz. 24. ⁸ 1744 márcz. 8.

⁹ Az unitárius püspöki vizitációk jkve 1693 április 12-ről 109. l. Az unitárius vallásközönség levéltárában Kolozsvárt.

tó volt. *Kályán* határában a XVII. század végén az unitárius egyháznak tava volt. Itt jegyezzük meg, hogy a kötelendi patak völgyében az ú. n. Kályáni vám helyétől mind Kötelend, mind Szovát felé több tó-gátat ma is tisztán megállapítható.

2. Az *Aranyos vízgyűjtőjében* nem említi Sztripszky a *ma is mint-egy 15–20 hold területű bágyoni* tavat, melyben jelenleg is halászat folyik. Idé tartozik a lefolyástalan *szindi*-tó is. A *túri* tóról Sztripszky adatai kiegészítéséül megemlítjük, hogy 1578-ban gátszakadás miatt Tordára zúdult vize ott rendkívüli rombolást okozott.¹⁰

3. A *Maros vízrendszerénél* a szerző Fráta tavaiból egy 1413-iki oklevél *Büddös*-tóját ismeri s csak említi, hogy Kolozsmegye 1844-iki térképén a Frátai-patak mentén három tó van feltüntetve. A Suky-levéltár adataiból Frátáról 1479–1577 között a *Silad*-tó, *Gyerő*-tava és *Nagy*-tó neveit ismerjük meg. Az oklevelek alapján a helyszínen azt is meg lehetne állapítani, hogy melyik hol volt.

A *méhesi*-tavat 1643-ban a szerző által ismert forrásokon kívül említi Haller Gábor naplója, s ugyanő följegyzi, hogy 1640 augusztusában a Nyárad melletti *Fintaházán* egy haltartó ásatásához kezdett. A *körtékapui* halastóról a szerző által idézett forráson kívül szó van a *Történelmi Tár* 1885-iki folyamában is.

A könyv kisebb tévedéseit csak egyszerűen felsoroljuk, kijavítjuk, néhány hiányát pótoljuk. Így a *csikszenttamási*-tó (24. l.) nem a peremtavak, hanem az Olt vidékének haltartói közé tartozik. *Pókakeresztúron* (58. l.) nem hatalmas méretű halastó, hanem csak kerti haltartó volt s vize nem a Szentannai (régebb Lekencze-) patakba, hanem az attól több mint 10 kilométerrel fennebb torkolló Sárpatákba folyik. *Tófalván* (59. l.) a tó gát-lások helye meg van ma is. *Marosvásárhelyen* a Bodontorok halászhelyen kívül a XVII.—XVIII. században a szabóczéheknek külön halastava volt. *Koronka* halastava, helyesebben a Toldalagi grófok ottani haltartója ma is meg van.

A Maros vízterületéről nem említi a szerző a Magyarói (Maros-Torda megye) *Szarvas*-tót, melyet XVI. századi levéltári adatok emlegetnek, továbbá a *Buzásbesenyő* alatt állott tavat, melynek nagy gátja majd a kerellőszentpál—besenyői útig ér. Mellőzi az *iklandi* tót, melyet még ezelőtt félszázaddal halásztak s helye és gátja Mezőiklandnál jól látszik. Végül kihagyja *Szászsebes* tavait, melyek a város falai alatt terültek el. A két Küküllő vízkörnyékének halastavai közül megemlítjük a még az Erdélyi Halászat Ismeretéből hiányzó *fiátfalvi*, *sövényfalvi* és *adámosi* (Buda-tava nevű) volt haltartókat, melyek különben halászat szempontjából kis jelentőségűek voltak.

A tavak összes területének feltüntetésére pedig ideiktatjuk a *Kolozsvári Közlöny* 1860. évfolyama (248. l.) azt a hivatalos összeállítás után közölt adatát, hogy akkor még Erdélyben a tavak összes területe 4037 hold volt. Ezt azért látjuk szükségesnek megemlíteni, mert Sztripszky a tavak területéről kevés adatot közöl s terjedelmüket holdakban csupán a czegei tónál s ott is helytelenül adja. Sőt a legnagyobb mezősegi tavak felsorolásánál naivul megjegyzi, „hogy mily területet borít el ez a víz holdakban, azt

¹⁰ A Történelmi Tár 1880. évf. 644. l.

csak a telekkönyvi hivatal tudná megmondani.“ (34. l.) A legszélesebbnek állított *bándi*-tót — mely különben nem a legszélesebb — egyszer 600 méter, más helyen 2 km. szélesnek mondja. (V. ö. 34. és 56. l.) Végül térképet nem ad, sőt látszik, hogy följegyzései s könyve készítésénél a térképet többször meg sem nézte, mert különben nem folytatná pl. a Peres-patakot a Nyárád helyett, a torkolatától valami 40 km. távolságra fekvő Görgénybe. S nem írná, hogy az apahidai Darvas-tó vize a kötelendi patakba megy, mert annak a tónak nincs lefolyása. Nem írná, hogy a Lucz Régenen alól s a Harczói patak Kisfaludnál ömlik a Marosba, mert bármelyik katonai-térképről láthatta volna, hogy ezek pontatlan vagy valótlan állítások.¹¹

Az erdélyi halászat történetéből című fejezetében a tavak keletkezésével és dugásrendszerével foglalkozva, felületes általánosítással mondja a mezőségi tavak dugásait, czéljukon kívül berendezésküben is teljesen azonosnak a dunántúli pátkai tógát római eredetű dugásával. A különbség élesen kitűnik a szerző által idézett pátkai gát s a mezőségi tógátak általa adott leírásaiból magából a szerző könyvéből is. (69—70. l.) A mezőségi tavak átvágott töltésében a kőépítkezést tudunkkal sehol sem állapította meg senki. Ezen a téren még sok megfigyelés, mérés, rajz kell. Ilyeneket a szerző nem csinált s nem közöl. Pedig ezeket éppen úgy el kell végezni, mint a tavak és tóhelyek térképezését s legalább az összes medenczetők összefoglaló tervrajzának megkészítését. Egyebekben ez a szakasz sovány adatai mellett is a könyv értékes fejezete.

Az utolsó fejezetben szól a halászat jelentősége megcsappanásáról s a tavak pusztulásáról is. Kár, hogy a legutolsó idők tópusztításairól nem tud és nem ír semmit, pedig ezekről az 1885—86. évi kolozsvári napilapokban elég adatot találhatott volna. A pusztítás okául helyesen jelöli meg a földéhséget S itt ki kell fejeznünk, hogy a *Földrajzi Közleményeknek* e könyvről írott ismertetése igazolhatatlan föltevést koczkáztat meg, midőn a Mezőség gazdasági és tóviszonyainak megváltozása okát a latifundiumok kifejlődésében és a pásztorkodó oláhság levonulásában keresi. Hiszen a Mezőségen soha annyi és oly nagy latifundium nem volt, mint a középkorban s ez a tavak fénykora. Ma is a még megmaradt tavak, rendesen egy-egy nagyobb birtok tartozékai, hol a tulajdonosnak halat, barmának vizet, s a rajtuk lévő malommal lisztet és malomvámot szolgáltatnak. A Mezőség oláhságának zöme pedig csak az utolsó három században került rendre mai lakóhelyére. Ez az igazság éppen az Erd. Nemz. Múzeum családi levéltáraiból faluról-falura s úgyszólván családról-családra kimutatható. Ennek az oláhságnak azonban a tavakkal semmi köze sem volt, mert ez csak jobbágnak költözött magyar földes- és tóbirtokos urai földjére s már nem pásztorkodó, hanem földműves települő volt. E mellett a tavak csak tovább is tavak maradtak s legtöbbjük csak a múlt század gazdasági átalakulásai következtében pusztult rendre el.

Általában az egész munkának érdeme, hogy az erdélyi régi halászat érdekes és fontos kérdésére a figyelmet fölhívja s az adatgyűjtést megkezdi. Ezért hiányai mellett is értékes. Ismételten is nyomatékosan ki kell azonban fejeznünk, hogy tárgyát távolról sem meríti ki s az előtt, ki az Erdélyi Halászat Könyvét megírja, különösen sok helyszíni és levéltári kutatás áll, mert Sztripszky csak a dolog könnyebb felét csinálta meg.

(Kolozsvár)

Kelemen Lajos

¹¹ Munkája 57., 58., 59. l.

Marc Rosenberg: Geschichte der Goldschmiedekunst auf technischer Grundlage. Einführung. Frankfurt am Main. 1910. Ivrétü 136. lap.

A karlsruhei technikai főiskola tudós tanára, az ötvösművészet leg-alaposabb ismerője, kinek „Der Goldschmiede Merkzeichen“ című 1890-ben kiadott munkája egész Európában méltó elismerésben részesült, ifost tanulmányait rendszeresen ismertető nagy vállalatba fogott, melynek első része nem régen jelent meg remek képekkel illusztrálva.

A mily készséggel hajlunk meg a kiváló szerző nagy tudása, bámulatos szorgalma és alaposága előtt, éppen olyan elismeréssel adózunk neki azért, hogy műveiben mindig nagy szeretettel emlékszik meg a magyar ötvösség emlékeiről is, a mihez — sajnos — mi magyarok éppen nem vagyunk szokva.

Mostani művében az ötvösművészet technikai részével foglalkozik négy fejezetben.

Az *elsőben* az arany és ezüst előteremtéséről: az aranymosásról, a bányászatról, a bányászokról és a nemes-fémek természetéről mond el igen tanulságos dolgokat. Mindezt nagy történeti anyag alapján végzi s többnyire az ötvösség köréből vett képekkel kíséri. Így a többi között bemutatja a híres fraknói zománcozott serleget, melyet a bányászok életéből vett jelenetek díszítenek; a selmeczi múzeumból pedig két bányászszekőt (9., 24. és 25. ábra).

A *második* részben az arany és ezüst ötvözéséről szól szintén történelmi alapon. Kifejti a próbák különféle fajait: a tűzpróbát, melynek jele szerinte az ötvösműveken előforduló fűrészvonal (Ziselierstich) és szól a kövön való próbáról, a választóvíz és a próbatűi használatáról. Így jut el kedves témájához: az ötvösbélyegek és jegyekhez, melyeknek eredeti rendeltetése nem más, mint a város, a czéh és az ötvösmester nyilvános kezessége az ötvösműi finomságáról. Kiváló fontosságot tulajdonít az u. n. város- vagy hitelesítő bélyegeknek, ezek közül 138-at be is mutat; köztük van Budapest, (helyesebben Buda) Kassa és Selmecz jegye. Bemutat továbbá 48 db. mesterjegyet is, melyekről azt mondja, hogy nevesebb ötvösök ismertető jelei, köztük találjuk Sebastian Hannét is. Megemlíti röviden a czéhek ellenőrző tábláit is, melyekbe a czéhbeli ötvösök jegyei voltak sorba beütve. Ilyen táblánk nekünk is van egy: a szebeni.¹ A nürnbergi ötvösöknek fönmaradt kézirat mesterjegy-lajstromát hasonmásban mellékel.

A *harmadik* részben régi metszetek, leírások nyomán az ötvösműhelyt mutatja be. Tudjuk, hogy a hazai ötvösczéhék pecsétjei legnagyobb részben szintén nem egyebek, mint egy-egy ötvösműhely miniatüre metszetei, melyben többnyire Eligius püspököt látjuk trébelő kalapácsoskal mívelni. Van azonban egy másik, nagyértékű emlékünknél is, mely szintén ide tartozik, t. i. a brassói ötvösczéh ezüst behívó táblája, melynek mindkét oldala egy-egy ötvösműhelyt ábrázol, dolgozó mesterek, legények és tanulókkal, sokféle műszerrel,² a mit azonban Rosenberg nem ismer. Ezután részletesen ismerteti az ötvösök eszközeit: az olvasztó kemenczét, fujtatót, a tégelyeket, fogókat, üllöket, kalapácsokat s más egyebeket.

¹ Ismertetem az *Archeologiai Értesítő* XXX. k. 407—419. l.

² Leírva *Arch. Értesítő* VII. k. 393. l. és a *Kiállítási Lajstrom* III. k. 172—3. l.

Végül a *negyedik* részben a forrasztásról és a kapcsolás más egyéb módjairól értekeznek s bemutatja a forrasztó eszközöket, a szegezést (Nieten) és a csavarral való összefoglalás különféle formáit. Itt hivatkozik és képen is adja a pusztabakodi aranykarperecz rajzát. Befejezésül szól az aranyozás többféle technikájáról, különösen a tűzaranyozásról és a galvanizációról.

Rosenberg ez érdekes munkáját olvasva, tanulságul még csak két dolgot említünk fel. Egyik az, hogy mint minden művészet, az ötvösség is nemzetközi, tehát nemcsak az eszközök, hanem a kivitel is az egyes korszakokban jóformán minden európai országban egyforma s legföljebb apróbb sajátságokban, módosításokban, egy-egy technikai vagy díszítő motívum nagyobb kultiválásában nyilvánul meg a nemzeti elem. Innen van az, hogy a legtöbb esetben a feltalálás, a kezdet, az *origo* kérdése eldöntetlen s mondjuk ki bátran: eldönthetetlen is. A másik az, hogy nekünk is végre valahára meg kell mozdulnunk s ne várjunk addig, míg egy külföldi ember fogja megírni a magyar ötvösség történetét, hanem minél előbb rakjuk le egyes monografiákban az alapot, melyen egykor a rendszeres, összefoglaló történet fölépíthető legyen!

(Brassó)

Dr. Gyárfás Tihamér